

О.Д. Витвицька,

доктор економ. наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА

Досліджено концептуальні підходи до визначення механізму інноваційно-інвестиційного розвитку зерновиробництва, заходи і механізми інноваційно-інвестиційного спрямування, особливості, які мають бути покладені в основу формування механізму інноваційно-інвестиційного розвитку зерновиробництва.

Запровадження в Україні інноваційно-інвестиційної моделі економічного зростання стало об'єктивною необхідністю. Виникає не лише доцільність чи можливість створення системи підтримки технологічних змін, але й потреба розроблення концептуальних засад, критеріїв, інструментів і механізмів економічної політики, яка в рамках фінансових, структурних та інституційних обмежень спроможна забезпечити технологічні зміни та мотивацію інноваційного розвитку. Вирішення практичних питань, пов'язаних з підвищенням ефективності господарської діяльності зернових підприємств, ґрунтується на теоретичних засадах, які є ключем для виявлення наукових підходів стосовно розв'язання проблем стабілізації та покращення ситуації в зерновій галузі.

Українські та зарубіжні вчені мають різні погляди на трактування розвитку. Нові підходи до економічного зростання запропонували Дж. Гроссман, Е. Хелпмен, П. Ромер, Й. Шумпетер, М. Кондратьєв, Е. Крилатих. Питанням інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України присвячені праці В. Геєця, Г. Добрава, О. Крисального, М. Кропивки, В. Россохи, В. Семиноженка, М. Туган-Барановського, Л. Федулової, О. Шпикуляка та інших вітчизняних вчених.

Сучасний аналіз теоретичних положень представників різних шкіл та узагальнення сучасної інноваційно-інвестиційної практики здійснено відомими Нобелівськими лауреатами П. Самуельсоном, Г. Марковіцем, М. Міллером, Ф. Модільяні, У. Шарпом, Д. Тобінім, Р. Солоу.

Метою статті є дослідження основних підходів до визначення механізму інноваційно-інвестиційного розвитку зерновиробництва, особливостей його формування та обґрунтування методів і заходів інноваційно-інвестиційного спрямування.

Інноваційна діяльність є складним процесом формування і реалізації інноваційних ідей та знань у виробництво і одержання ефекту. Більших темпів набирають зміни технологічних укладів, спрямовані на орієнтацію «якості життя», застосування енергозберігаючих технологій, тобто перехід від «*hi-tech*» до «*hi-hum*» в інноваційній сфері.

Концепції суспільного розвитку вказують на точці зростання економічно розвинених країн і напрями переважаючої структурної й темпової трансформації розподілу інвестицій, підприємницької діяльності в аграрному секторі, а також виробництва валових національних продуктів. Основна увага приділяється інноваційно-інвестиційному розвитку в концепціях суспільного зростання та є орієнтиром перебудови і реформування економіки країн, що розвиваються у науково-теоретичному та практичному напрямках [1].

Інноваційна ідеологія економічного розвитку має українське походження. Теоретично вона обґрунтована в 10–30-ті роки ХХ ст. у працях видатного економіста М. Туган-Барановського.

Концептуально-методологічні засади інвестиційно-інноваційного вчення М. Туган-Барановського мали вирішальний вплив на розробку теорії «довгих хвиль» М. Кондратьєва [13;14], а також на інноваційну теорію Й. Шумпетера [15] та на новаторство в економічній теорії і практичній діяльності Дж. Кейнса, яка дістала назву інвестиційної теорії економічного циклу [14].

Проте саме поняття «інновації» запропонував австро-американський економіст Йозеф Шумпетер (1883–1954 рр.). У праці «Теорії економічного розвитку» він підкреслює, що інновації, нововведення, підприємництво відіграють важливу роль у соціально-економічному розвитку.

Концепція інновацій включає п'ять необхідних передумов:

- створення нового товару, з яким споживачі ще незнайомі, або надання товарам нової якості;
- створення нового методу виробництва, який ще не використовується в даній галузі виробництва;
- відкриття нового ринку, незалежно від того, чи існував цей ринок раніше;
- відкриття нового джерела факторів виробництва, незалежно від того, чи існували вони раніше;
- створення нової організації галузі.

На думку академіка РАСГН Е. Крилатих, інноваційний розвиток АПК, зважаючи на його надзвичайну складність і залежність від природно-біологічних та екологічних чинників, має охоплювати такі чотири типи нововведень: селекційно-генетичні; виробничо-технологічні; організаційно-управлінські та економіко-соціо-екологічні. Усі зазначені типи нововведень є результатом фундаментальних та прикладних науково-технічних розробок і можуть реалізовуватися в агропромисловому виробництві через різноманітні конкретні форми (патенти, ліцензії, товарні знаки, документація на нові технології та види продукції, інноваційні проекти і програми тощо) [10].

Тривалий час інноваційному законодавству України була властива певна фрагментарність і непослідовність. Так, у 1999 р. Верховною Радою України прийнято Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України. Базовий закон «Про інноваційну діяльність» вступив в дію після його підписання Президентом лише у 2002 році. Закон визначає мету і принципи державної інноваційної політики. Головною метою державної інноваційної політики визнається створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсоощадних технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції. Закон трактує інновації як «... новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого

характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [5].

Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» інноваційним визнається:

- продукт, є реалізацією об'єкта інтелектуальної власності та який його виробник має державні охоронні документи (патенти, свідоцтва) чи одержані від власників цих об'єктів інтелектуальної власності ліцензії;
- здійснення (впровадження) відкриттів, що підвищує вітчизняний науково-технічний і технологічний рівень;
- продукт, який в Україні вироблений вперше, або, якщо не вперше, то який порівняно з іншим аналогічним продуктом, представленим на ринку, є конкурентоспроможним і має суттєво вищі техніко-економічні показники.

Сукупний суспільний результат інновації затверджується завдяки механізму дифузії інновацій. Внаслідок комплексного розгортання інновацій утворюється нова підсистема суспільства (рис. 1).

Вдосконалення взаємозв'язку між науково-дослідною, інноваційною, виробничою та інвестиційною діяльністю, що набуває ознак інноваційного процесу характеризує ступінь дифузії інновацій.

Стратегічний ефект інновацій може бути досягнутий у тісній взаємодії економічних суб'єктів, інвестиційних вкладень і сукупних інвестицій. Інновація це зміна технології виробництва, яка безпосередньо впливає на продуктивність факторів виробництва та характер самого виробництва. За визначенням фахівців, інновація в соціально-економічній системі є способом якіснішого й ефективнішого використання ресурсів [9].

Процес інвестування здійснюється, насамперед, за рахунок науково-технічного прогресу, що дає змогу здешевити основний капітал і зменшити його витрати на одиницю продукції. Модель марксової теорії інвестиційного процесу включає категорію «інноваційна діяльність». Вчений обґрунтував роль інновацій як фактора, що протистоїть натиску ринку на виробника, і засобу, що стимулює інвестування. Заощадження з метою виробничого інвестування, за Марксом, використовують в процесі конкурентної гонитви за перевагами, що дають змогу впроваджувати нову техніку і отримувати більший прибуток (надприбуток) [8].

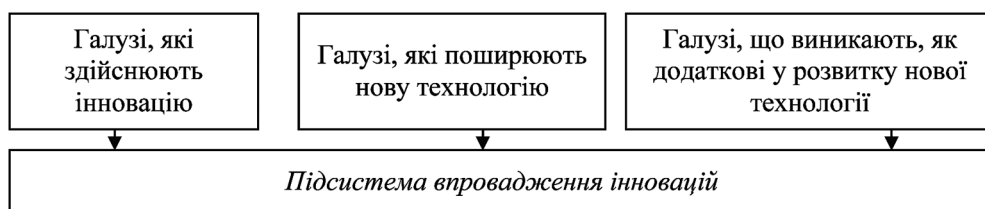

Рис. 1. Підсистема впровадження інновацій

У сучасній зарубіжній літературі термін «інвестування» часто трактується як придбання цінних паперів (акцій, облігацій). В Україні це поняття ідентифікують з капітальними вкладеннями. Інвестиції при цьому розглядаються як вкладення у відтворення основних засобів (споруд, обладнання, транспорту тощо) [3].

Водночас інвестиції можуть спрямовуватись на поповнення обігових коштів, придбання нематеріальних активів (патентів, ліцензій, ноу-хау). Вкладення в нематеріальну сферу або інтелектуальні інвестиції — це фінансування об'єктів інтелектуальної власності, які виникають з авторського права, винахідницького і патентного права, права на промислові зразки, корисні моделі, ноу-хау тощо.

Згідно з Законом України «Про інвестиційну діяльність», інвестиції визначають як всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти різних видів діяльності, в результаті якої утворюється дохід (прибуток) або досягається соціальний ефект [4].

До майнових та інтелектуальних вкладень належать:

- грошові кошти, цільові банківські вклади, паї та різноманітні цінні папери;
- матеріальні цінності, рухоме та нерухоме майно;
- майнові права та інтелектуальні цінності;
- сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації;
- права користування землею, водою, ресурсами, будівлями, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права і цінності.

Українське законодавство визначає інвестиційну діяльність як послідовну сукупність дій суб'єктів щодо здійснення інвестицій з метою одержання доходу або прибутку.

У працях представників класичної політекономії, насамперед А. Сміта і Д. Рікардо, поглиблено дослідження суті інвестицій і вперше сформовано найважливіші параметри інвестиційної моделі суспільства, чітко розмежовано поняття капіталу і грошей, визначена роль нагромадження капіталу у формуванні інвестиційних ресурсів та кредиту в розвитку інвестицій [7].

Сучасний аналіз теоретичних положень представників різних шкіл та узагальнення сучасної інвестиційно-інноваційної практики продовжують інші дослідники в таких напрямках:

- дослідження моделей і механізмів індивідуального відтворення та інвестиційного поведіння окремих суб'єктів господарювання, які забезпечують найвищий ефект інвестиційно-інноваційної діяльності;
- дослідження і регулювання макроекономічних умов здійснення розширеного суспільного відтво-

рення та умов інвестиційно-інноваційної активності, що забезпечують економічне зростання та соціально-економічний розвиток.

Концепції суспільного розвитку країн є програмами економічного розвитку, які базуються на формуванні, розподілі інвестицій у пріоритетні напрями виробництва та його зростання з урахуванням новітніх технологій. Суспільний розвиток є орієнтиром перебудови і реформування економіки країн, що розвиваються в науково-теоретичному і практичному аспектах.

Важливого значення набувають питання реалізації дієвої фінансово-економічної стратегії та національної інвестиційно-інноваційної політики, що є об'єктом наукового обґрунтування концепцій макроекономічної моделі суспільно-економічного відтворення та фінансово-економічних механізмів її здійснення [2].

Інвестиційно-інноваційна діяльність є однією з важливих складових функціонування кожної сфери діяльності. Економічний добробут організації, галузі, регіону, країни в цілому значною мірою забезпечується обсягами і напрямками вкладення коштів, які генерують економічне зростання і якісні зрушення соціально-економічного розвитку. Дж. М. Кейнс відзначив, що умови процвітання окремої фірми не ідентичні умовам процвітання економіки в цілому, внаслідок чого виникають суперечності, які слід вирівнювати за допомогою відтворення порушених загальноекономічних пропорцій.

Сучасні умови національної економіки України, перехід її до нової якісної визначеності потребують реалізації набутих в процесі ринкової трансформації механізмів запуску економічного зростання та забезпечення його наростаючих темпів.

Визначення поняття механізму є неоднозначними. Словник іншомовних слів формулює механізм як сукупність проміжних станів або процесів будь-яких явищ [11]. Механізм управління являє собою сукупність органів, засобів, способів (методів, технологій, прийомів) взаємодії між двома підсистемами організації — керуючою і керованою [12, с. 1071].

Для визначення напрямів, методів і механізмів оновлення й відтворення технічних і технологічних засобів у зерновиробництві існує ряд специфічних (галузевих) принципів, які мають бути враховані, а саме:

- екологічність і екологічнобезпечність щодо різних природно-екологічних та організаційно-економічних умов ведення виробництва;
- технологічність, надійність, універсальність і комфортність технічних засобів за високих продуктивних та експлуатаційних показників;
- економічність і енергоекономічність у різних формах господарювання;

— комплексна механізація, автоматизація і комп'ютеризація виробничих процесів для зниження ресурсомісткості й енергомісткості зернової продукції.

Важливу роль розвитку науки і техніки для підвищення соціально-економічної та енергетичної ефективності зерновиробництва підкреслює багато факторів. Фундаментальні наукові пошуки, техніко-технологічні та інноваційні розробки мають бути спрямовані насамперед на розв'язання таких актуальних завдань: 1) оптимальне й екологічно та соціально зрівноважене забезпечення сільського господарства найважливішими виробничими ресурсами (земля, вода, праця, техніка, добрива, засоби захисту рослин і тварин); 2) істотне підвищення рівнів урожайності культур і продуктивності тварин, культури землеробства як головних передумов виробництва конкурентоспроможної продукції; 3) розроблення принципово нових методів, способів і технологій зберігання сільськогосподарської продукції в процесі виробництва, переробки і доведення її до споживача, а також забезпечення екологічної чистоти і високої якості продуктів харчування [6].

Інвестиції й інновації постійно перебувають у царині ринку, тому спрямовувати інноваційну діяльність необхідно у цільову сферу життєдіяльності галузі. Ресурсне наповнення інноваційно-інвестиційної тактики здійснюється на засадах активізації інноваційно-інвестиційного механізму, який дасть змогу врегулювати та розв'язати проблеми інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні.

Формування інноваційного й інвестиційного ринків сприяє забезпеченню ресурсами інноваційно-інвестиційної діяльності. У бюджетах державних і місцевих рівнів передбачено незначну суму коштів на технічне оновлення виробничого потенціалу, підготовку та перепідготовку кадрів. Проте часто кошти взагалі не виділяються. Нині в питаннях інвестицій в основному задіяні власники капіталу і товаровиробники. Очевидно, тому мало уваги приділяється виробничим інноваціям та інвестиціям на довгостроковий період.

Інновації й інвестиції найбільшою мірою залежать від економічної кризи. Деякі фахівці вважають, що криза — це привід для створення нового, якіснішого, заощадливішого виду продукції, технології. Проте інновації, які в минулому здійснювалися за рахунок державних коштів, нині суттєво обмежені. Інвестиції стали невпорядкованими і спонтанними, стимулюючи лише короткострокові цілі інвесторів. Тому, на нашу думку, необхідно розробити раціональний механізм інноваційно-інвестиційного розвитку на конкурентоспроможній основі.

Інноваційно-інвестиційний розвиток зерновиробництва країни формується під впливом багатьох об'єктивних чинників і включає масштаб, наявність

природних ресурсів, географічне положення, особливості історичного розвитку галузі й підприємництва. Ці чинники характеризують протікання і напрями розвитку інноваційної діяльності. В процесі реалізації інноваційної моделі розвитку зерновиробництва має базуватись на оптимальному рівні інвестицій та інтелектуальної власності.

Таким чином, інноваційно-інвестиційний розвиток зерновиробництва — це здатність забезпечити надходження фінансових, майнових і немайнових активів, технічних, технологічних, комерційних та інших знань, організаційно-економічних змін, які впроваджуються в об'єкти різних видів діяльності для забезпечення конкурентоспроможності та ефективності зерновиробництва.

Створення інноваційно-інвестиційного механізму має базуватись на економічному і соціально-політичному станах в країні та сприяти інвестиційній привабливості в інноваційні проекти зерновиробництва (рис. 2).

У формуванні механізму інноваційно-інвестиційного розвитку значну роль відіграє кадрове, фінансове і технічне забезпечення проектів та відповідних програм. Іноземні інвестори, як правило, здійснюють моніторинг підприємства, аналізують показники ліквідності капіталу, платоспроможності, плинності кадрів та ін. Після отримання позитивних результатів розглядають інноваційно-інвестиційний проект.

Реалізацію пріоритетних інноваційно-інвестиційних проектів і програм слід починати з навчання і перепідготовки кадрів (менеджерів, робітників). Такий підхід цілком виправданий в умовах поширеної професійної некомпетентності, звички отримувати централізовані капітальні вкладення без урахування термінів фактичного їх повернення. Нестабільність законодавчо-нормативної бази і високий комерційний ризик відштовхують інвесторів. Гроші є й у частини населення (близько 8 млрд дол. США), яке готове вкладати їх у будівництво житла, надійні цінні папери, але дуже часто зіштовхується з авантюрними або шахрайськими проектами. Було прийнято ряд указів Президента України і постанов уряду щодо ліквідації цих недоліків і створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні.

Висновки. Формування механізму інноваційно-інвестиційного розвитку з урахуванням його найважливіших елементів дасть змогу підвищити рівень соціально-економічного зростання України. Цей механізм повинен включати такі складові: розробку інноваційної моделі розвитку економіки держави; формування державної та регіональних інноваційно-інвестиційних програм і заходів щодо їх реалізації; формування координуючих органів та ефективного стимулювання інноваційної діяльності загальнодержавного, регіонального та локального рівнів; ресурсне забезпечення відповідних програм та проектів

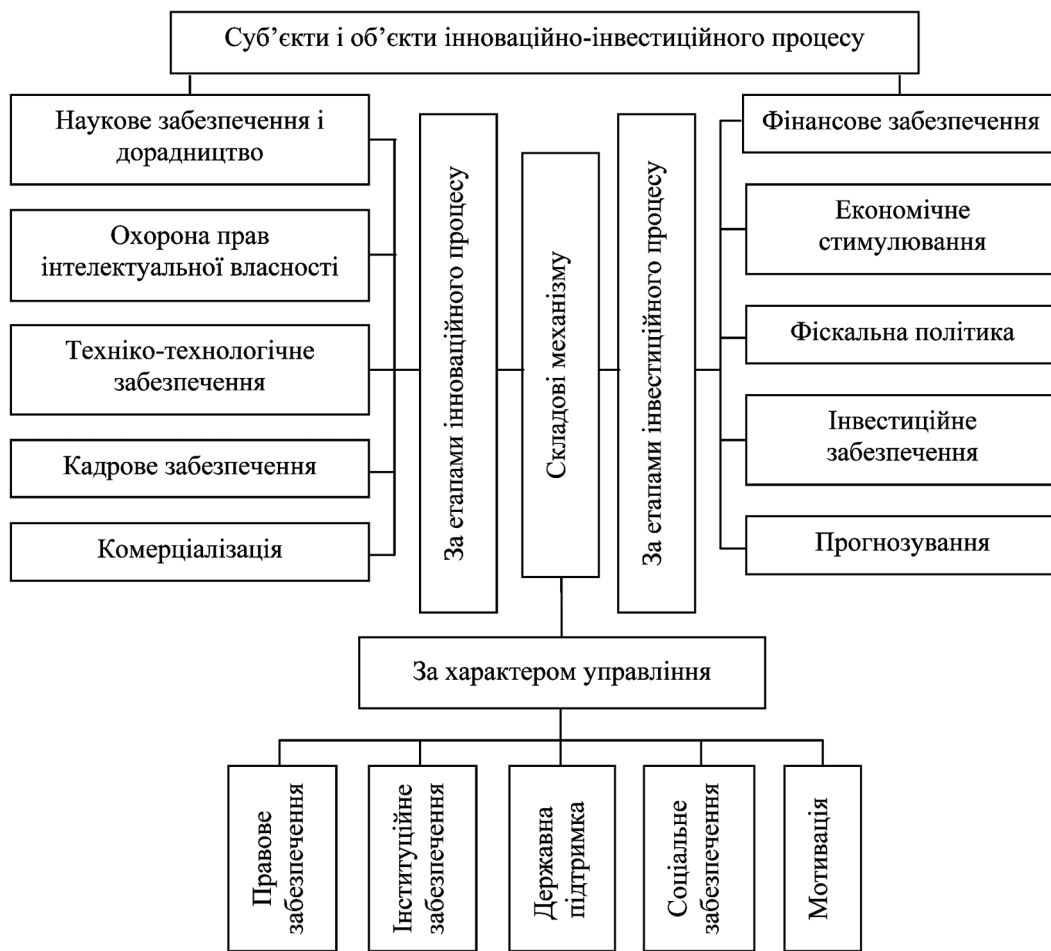

Рис. 2. Складові механізми забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку зерновиробництва

(технологічне, кадрове, фінансове та ін.); наявність кадрового ресурсу, навчання, підготовка менеджерів і фахівців; стабільна законодавчо-нормативна база щодо створення сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату в країні; впровадження науково-технологічних досягнень і забезпечення конкурентоспроможності продукції; розвиток пріоритетних галузей економіки та регіонів країни.

Використані джерела

1. Геєць В. Інновативно-інноваційний шлях розвитку — модернізаційний проект розвитку української економіки і суспільства початку ХХ століття / В. Геєць // Банківська справа. — 2003. — № 4(52). — С. 4—32.
2. Гайдуцький А.П. Формування інвестиційної привабливості ринкової інфраструктури (на прикладі аграрного сектору України) / А. П. Гайдуцький // Економіст. — 2005. — № 10. — С. 34—36.
3. Гохберг Ю.О. Управління нововведеннями на підприємствах: розвиток сумісних підприємств, інвестиційно-інноваційних процесів та вільні економічні зони: навч. посіб. / Гохберг Ю.О. — Донецьк: [б.в.], 2001. — 231 с.
4. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
5. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 р. № 40-ІV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
6. Інвестиційна привабливість аграрно-промислового виробництва регіонів України / [Саблук П. Т., Кисіль М. І., Коденська М. Ю. та ін.]; за ред. М.І. Кісіля, М.Ю. Коденської. — К.: ННЦ ІАЕ. — 2005. — 478 с.
7. Макконнелл К.Р. Економікс, т. 1;2. / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю [пер. з англ.]. — М.: Республика. — 1997. — 513 с.
8. Мэнсфилд Э. Экономика научно-технического прогресса / Мэнсфилд Э.; пер. с англ. — М.: Прогресс, 1970. — 237 с.
9. Онікієнко В.В. Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України / Онікієнко В. В., Ємельяненко Л. М., Терон І. В.; за ред. В.В. Онікієнка. — К.: РВПС НАН України, 2006. — 480 с.
10. Развитие теории инноваций. Циклы, кризисы, инновации в истории и будущем общества [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.cycles.newparadigm.ru/cycles4.htm>.
11. Словник іншомовних слів / [за заг. ред. О.С.Мельничука]. — К.: [б.в.], 1974. — С. 557.
12. Советский энциклопедический словарь. — М.: Сов. энцикл., 1985. — С. 1071.
13. Туган-Барановский М.И. Промышленные кризисы. Очерк из социальной истории Англии / Туган-Барановский М. И. — К.: Наук. думка, 2004. — 368 с.
14. Хикс Дж. Р. Мистер Кейнс и классики: попытка интерпретации / Р. Дж. Хикс // Истоки, вып. 3; редкол.: Я.И. Кузьминов, В.С. Автономов, О.И. Ананьин — [2-е изд.]. — М.: ГУ ВШЭ, 2001. — 512 с.
15. Шумпетер Й.П. Теория экономического развития. (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Шумпетер Й. П. — М.: Прогресс, 1982. — 455 с.